

Διδαγμένο κείμενο

A1. Με ανάλογο τρόπο και οι οικοδόμοι και όλοι οι υπόλοιποι· διότι με το να χτίζουν σωστά θα γίνουν καλοί οικοδόμοι, ενώ με το να χτίζουν άσχημα, κακοί. Διότι αν δεν συνέβαιναν τα πράγματα έτσι, καθόλου δεν θα χρειαζόταν άνθρωπος που θα δίδασκε, αλλά όλοι θα γεννιόνταν καλοί οι κακοί (ή θα ήταν εκ γενετής καλοί ή κακοί). Το ίδιο λοιπόν συμβαίνει και με τις αρετές· δηλαδή με το να κάνουμε όσα συμβαίνουν στη συναλλαγή μας με τους άλλους ανθρώπους γινόμαστε άλλοι δίκαιοι άλλοι άδικοι, με το να κάνουμε όσα έχουν μέσα τους το στοιχείο του φόβου και με το να συνηθίζουμε να φοβόμαστε ή να έχουμε θάρρος άλλοι (γινόμαστε) ανδρείοι, άλλοι δειλοί. Το ίδιο λοιπόν συμβαίνει και σε σχέση με τις επιθυμίες και με την οργή μας· άλλοι δηλαδή γίνονται σώφρονες και πρόοι, άλλοι ασυγκράτητοι (ακόλαστοι) και οξύθυμοι (οργίλοι), με το να συμπεριφέρονται οι πρώτοι με αυτόν τον συγκεκριμένο τρόπο σε αυτές τις περιστάσεις, οι δεύτεροι με τον άλλο τρόπο. Και με δύο λόγια, τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας διαμορφώνονται από τις αντίστοιχες ενέργειες. Γι' αυτό το λόγο πρέπει να προσδίδουμε μια ορισμένη ποιότητα στις ενέργειές μας· διότι ανάλογα με τις διαφορές αυτών (των ενεργειών) έρχονται ως επακόλουθο οι "έξεις".

B1.• Ο Αριστοτέλης συνήθως κάνει διάκριση ανάμεσα στα ορθά πολιτεύματα (βασιλεία, αριστοκρατία, πολιτεία) και τις παρεκβάσεις τους, δηλαδή τις παρεκκλίσεις, τις εκτροπές από αυτά (τυραννία, ολιγαρχία, δημοκρατία). Εδώ, όμως, με το επίθετο **φαύλης** δεν αναφέρεται σε αυτό· στο χωρίο προϋποτίθεται ότι επιδίωξη όλων των νομοθετών είναι το καλό των πολιτών. Συνεπώς, όλα τα πολιτεύματα **συμπίπτουν στην επιδίωξη των νομοθετών**, που είναι να καταστήσουν τους πολίτες αγαθούς μέσω του εθισμού (καί τό μὲν βούλημα παντός νομοθέτου τοῦτ' ἔστίν). Επισημαίνεται όμως ότι ο νομοθέτης μπορεί να μην έχει πάντοτε επιτυχία στο στόχο του. Γι' αυτό τα πολιτεύματα διαχωρίζονται σε καλά

και λιγότερο καλά: όσο πιο κοντά στο στόχο τους φθάνουν οι νομοθέτες, να οδηγήσουν τους πολίτες στην ηθική αρετή, και άρα στην ευδαιμονία, τόσο πιο καλό θεωρείται και το πολίτευμα. Επομένως, οι νομοθέτες που αποτυγχάνουν στην επιτέλεση του στόχου τους είναι υπεύθυνοι για τα φιάλα πολιτεύματα.

Παρόμοια, σε άλλο χωρίο των Ηθικών Νικομαχείων, ο Αριστοτέλης κάνει λόγο για νόμο που θεσπίζεται ύστερα από προσεκτική σκέψη (ὁ κείμενος ὀρθῶς), συνιστά τις αρετές, απαγορεύει τις κακίες και έχει άριστα αποτελέσματα και για νόμο που συντάσσεται με πρόχειρο και επιπόλαιο τρόπο (ἀπεσχεδιασμένος=προχειροφτιαγμένος) και δεν έχει εξίσου καλά αποτελέσματα.

- Στα ρήματα γίνεται και φθείρεται εμπεριέχονται οι έννοιες **γένεσις** και **φθορά** που αποτελούν θεμελιώδες αντιθετικό ζεύγος ήδη από τις απαρχές της φιλοσοφικής σκέψης (κι ένα έργο του Αριστοτέλη έχει τίτλο *Περὶ γενέσεως καὶ φθορᾶς*).

Πρόκειται για μια φυσική διαδικασία (γένεση→αύξηση →τελείωση →παρακμή →φθορά) που μεταφέρεται στο χώρο της ηθικής φιλοσοφίας. Τα αντιθετικά μέλη του ζεύγους δηλώνουν ότι από τον εθισμό προκύπτουν και οι αγαθοί και οι κακοί (οικοδόμοι, κιθαριστές, άνθρωποι). Η διαδικασία της επανάληψης των πράξεων **δεν έχει αυτονόητα καλά αποτελέσματα**. Απαιτείται οι επαναλαμβανόμενες πράξεις να έχουν ορισμένη ποιότητα, εφόσον η ποιότητα της άσκησης και της μαθητείας καθορίζει και δεσμεύει την ποιότητα της επίκτητης ιδιότητας.

Ο Αριστοτέλης, επισημαίνοντας τη διαδικασία «**δόμησης**» και «**αποδόμησης**» της αρετής, ενισχύει τη θέση του για τον **επίκτητο** χαρακτήρα της.

- Η λέξη **ἔξις** χρησιμοποιήθηκε στην ηθική φιλοσοφία του Αριστοτέλη «για να δηλωθεί η μόνιμη μορφή του χαρακτήρα ενός ατόμου, τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα του, αυτά που αποκτιούνται από την επίμονη άσκηση= με την επίμονη επανάληψη κάποιων ενεργειών». Αν η ἔξις είναι αποτέλεσμα όμοιων (=επαναληπτικά ίδιων) ενεργειών, αυτό σημαίνει πως από την ποιότητα των ενεργειών εξαρτάται και η ποιότητα των ἔξεων. Συνεπώς οι αριστοτελικές ἔξεις μπορεί να είναι **αξιόλογες** αλλά και **ανάξιες λόγου**. Τελικά, η σχέση ἐνέργειες -ἔξεις είναι αμφίδρομη. Η ποιότητα των ενεργειών καθορίζει την ποιότητα των ἔξεων και οι ἔξεις γίνονται η πηγή των αντίστοιχων ενεργειών και έτσι δημιουργείται ένας

κύκλος. Ας πάρουμε ως παράδειγμα την ανδρεία: συνηθίζοντας να περιφρονούμε τους κινδύνους γινόμαστε ανδρείοι, και, αφού γίνουμε ανδρείοι, μπορούμε να αντιμετωπίζουμε ακόμη καλύτερα αυτά που προκαλούν φόβο.

B2α. Με το τροπικό επίρρημα *οὕτω*, που είναι ομοιωματικό προς τα προηγούμενα, ο Αριστοτέλης εισάγει το νέο μέρος του συλλογισμού του ακολουθώντας **αναλογική** συλλογιστική πορεία. Ο συμπερασματικός σύνδεσμος δὴ ανακεφαλαιώνει τα προηγούμενα και εισάγει το συμπέρασμα της προηγούμενης ενότητας. Κατά τον Αριστοτέλη η **διαδικασία για την πρόσκτηση των ηθικών αρετών είναι ανάλογη με τη διεργασία της εκμάθησης των τεχνών**, που παρουσιάστηκε στο προηγούμενο απόσπασμα: η εκμάθηση της τέχνης προϋποθέτει αδιάλειπτη άσκηση και η αρετή είναι το αποτέλεσμα του *πολλάκις πράττειν*. Ακόμη, όπως στην περίπτωση των τεχνών η εξάσκηση μπορεί να οδηγήσει στο να γίνει κάποιος καλός ή κακός τεχνίτης, έτσι και στην περίπτωση των αρετών οι πράξεις μπορούν να οδηγήσουν στο να γίνει κάποιος ενάρετος ή κακός.

B2β. Για να τεκμηριώσει την άποψή του, ο φιλόσοφος παραθέτει στο απόσπασμα κάποια **αντιθετικά ζεύγη** που σχηματίζουν οι ηθικές αρετές με τις αντώνυμές τους κακίες, για να περιγράψει αντίθετες στάσεις απέναντι στην ίδια περίπτωση ή στο ίδιο συναίσθημα. Παράλληλα, δηλώνεται το **πεδίο, ο τομέας συμπεριφοράς** σε σχέση με τον οποίο προκύπτουν οι χαρακτηρισμοί. Σε κάθε **παράδειγμα** διακρίνει δύο αντίθετους τρόπους συμπεριφοράς: ο ένας οδηγεί στην πρόσκτηση των ηθικών αρετών και ο άλλος στην κακία.

I. «πράττοντες γάρ...ἄδικοι»: Ως τομέας συμπεριφοράς ορίζεται η συναναστροφή με τους άλλους ανθρώπους, δίνεται έμφαση στις διαπροσωπικές σχέσεις και έτσι υπογραμμίζεται η κοινωνική διάσταση της αρετής. Αν οι άνθρωποι συνηθίζουν να είναι δίκαιοι στις συναλλαγές τους, γίνονται δίκαιοι, αν όχι, καταλήγουν άδικοι. Η διαμόρφωση του ήθους γίνεται υπόθεση του ίδιου του ανθρώπου, ο οποίος φέρει την ευθύνη των πράξεών του.

II. «πράττοντες δέ τὰ ἐν τοῖς δεινοῖς...οἱ δέ δειλοί»: Ως τομέας συμπεριφορᾶς ορίζονται οι δύσκολες, αντίξοες καταστάσεις που προξενούν φόβο. Ὅσοι ἄνθρωποι συνηθίζουν να αντιμετωπίζουν με σθένος και ψυχραιμία αυτές τις καταστάσεις γίνονται ἀνδρείοι, ὅσοι κυριαρχούνται ἀπὸ το φόβο γίνονται δειλοί (χιαστό σχῆμα φοβεῖσθαι—θαρρεῖν ἀνδρεῖοι—δειλοί).

III. «Ὅμοίως δέ καὶ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ... ἐκ τοῦ οὕτωςί»: Ως πεδίο αναφορᾶς ορίζονται οι ἐπιθυμίες και το συναίσθημα της οργῆς. Ἀν οι ἄνθρωποι συνηθίζουν να τιθασεύουν και να ἐλέγχουν τις ἐπιθυμίες τους και την οργῆ τους, γίνονται σώφρονες και πράοι ἀντίστοιχα, ἀν ὄχι, καταλήγουν ἀσυγκράτητοι και οξύθυμοι. Συνεπῶς, ο τρόπος (οὕτωςί/ οὕτωςί) με τον οποίο διαχειρίζονται οι ἄνθρωποι τα πεδία αυτά (ἐν αὐτοῖς) εἶναι καθοριστικός για τη διαμόρφωση του χαρακτήρα τους. Ἀξιοσημείωτο εἶναι ὅτι οι ρηματικοί τύποι του κειμένου ἀναφέρονται ἀκριβῶς στην πράξη (πράττοντες) και στη μέσῳ του ἐθισμού (ἐθιζόμενοι) βαθμιαία κατὰκτηση της ἀρετῆς (γινόμεθα). Ἡ χρονικῆ βαθμίδα (ἐνεστώτας) δηλώνει την ἐπανάληψη ποιοτικά ὁμοίων ἐνεργειῶν και ἔτσι υπογραμμίζεται ἡ τεράστια σημασία των ἠθικῶν πράξεων για την ἀπόκτηση των ἠθικῶν ἀρετῶν.

B3. Ὁ Εὐδοξος ἀπὸ την Κνίδο ἦταν ἕνας λόγιος, τον οποίο εἶχε την τύχη να συναντήσῃ ο Ἀριστοτέλης στην Ἀκαδημία, ὅταν ἦρθε να σπουδάσει σε αὐτήν. Ὁ νεαρός, τότε, αὐτός ἐπιστήμονας ἦταν μια ἀπὸ τις πιο προικισμένες προσωπικότητες της ἀρχαιότητος. Ἦταν μαθηματικός, ἀστρονόμος και γεωγράφος, και ο Πλάτωνας δεν δίστασε καθόλου να του ἐμπιστευθεῖ, κατὰ τη διάρκεια της ἀπουσίας του, τη διεύθυνση της σχολῆς του. Δεν ἦταν λοιπὸν μόνον τυχερός ο νεαρός Σταγειρίτης που «βρέθηκε», ὅπως εἶπε ἕνας ἀριστοτελιστής των ἡμερῶν μας, «την πιο κατὰλληλη στιγμή στον πιο σωστό τόπο, ἐκεῖ δηλαδή ὅπου υπῆρχαν οι κατὰλληλοι ἄνθρωποι που θα μπορούσαν να γονιμοποιήσουν με ἕναν ἐντελῶς ξεχωριστό τρόπο τη σκέψη του βοηθώντας την να ἀπλώσει μέσα σε σύντομο χρόνο τα δικά της φτερά»· πιο σημαντικό θα πρέπει να θεωρηθεῖ το γεγονός ὅτι με την ἀπουσία του Πλάτωνα ο Ἀριστοτέλης εἶχε, ἀπὸ την πρώτη στιγμή, την ευκαιρία να δεχθεῖ ἐκείνην ἀκριβῶς την ἐπίδραση που πρέπει να ανταποκρινόταν πολὺ ἀμεσότερα στη δική του ψυχοσύνθεση, την ἀπόλυτα σχεδὸν θετικῆ και

επιστημονική, την ελάχιστα οπωσδήποτε ποιητική (τέτοια ήταν κατά βάση η ψυχοσύνθεση του Πλάτωνα).

B4. γηγενής	→	γινόμενον, γίνεται, γίνονται, ἐγίνοντο
ἔσθλος	→	ἔστίς, ἔσονται
μισαλλοδοξία	→	συναλλάγμασι
δέος	→	δεινοῖς, δειλοί
στρεβλός	→	ἀναστρέφεται

Αδίδακτο κείμενο

Γ1. Μετάφραση

Μου φαίνεσαι (μου δίνεις την εντύπωση), είπα εγώ, ότι λες ικανοποιητική απόδειξη ότι, δηλαδή, πράγματι δεν είναι η τέχνη των ρητόρων αυτή, την οποία κάποιος, εάν αποκτήσει, είναι δυνατόν να είναι ευτυχισμένος. και όμως εγώ νόμιζα ότι κάπου εδώ θα φανεί η επιστήμη (η βέβαιη γνώση) την οποία βέβαια από παλιά αναζητάμε. και μάλιστα οι ίδιοι άνδρες οι ρήτορες, όταν τους συναναστρέφομαι, Κλεινία, μου φαίνονται (δίνουν την εντύπωση) ότι είναι πάρα πολύ σοφοί, και η ίδια η τέχνη τους κάπως θεϊκή (θεσπέσια) και υψηλή (μεγάλη). και όμως δεν είναι καθόλου παράδοξο. Γιατί είναι (η τέχνη των ρητόρων) μέρος της τέχνης των μάγων και λίγο κατώτερη από εκείνη. Η τέχνη δηλαδή των μάγων αφενός είναι γοητεία και των φιδιών και των αραχνών και των σκορπιών και των άλλων θηρίων (ζώων) και των ασθενειών (ή γοητεύει και τα φίδια και τις αράχνες και τους σκορπιούς και τα άλλα θηρία (ζώα) και τις ασθένειες), αφετέρου αυτή (η τέχνη των ρητόρων) τυχαία είναι και γοητεία και ενθάρρυνση (παρηγοριά) και των δικαστών και των μελών της εκκλησίας του δήμου και των άλλων όχλων (ή γοητεύει και ενθαρρύνει και τους δικαστές και τα μέλη της εκκλησίας του δήμου και τα άλλα πλήθη).

Γ2.

ἔφην	:	φάτε
κτησάμενος	:	ἐκτῶ
τις	:	τινῶν
εὐδαίμων	:	ῶ εὐδαιμον
ῶμην	:	ῶήθη
φανήσεσθαι	:	πεφάνθω
πάλαι	:	παλαίτερον
κήλησις	:	ῶ κήλησι
τυγχάνει	:	τύχοιεν
οὔσα	:	ταῖς ἐσομέναις

Γ3.α.

- μοι** : δοτική προσωπική του κρίνοντος προσώπου ή της αναφοράς στο δοξαστικό ρήμα «δοκεῖς».
- εὐδαίμων** : απλό επιθετικό κατηγορούμενο που αναφέρεται στο υποκείμενο «τις», μέσω του συνδετικού ρήματος «ἄν εἴη».
- ἦν** : αντικείμενο του ρήματος «ζητοῦμεν» που συντάσσεται με αιτιατική.
- ἐκείνης** : γενική συγκριτική ως ονοματικός ετερόπτωτος προσδιορισμός στο συγκριτικού βαθμού επίθετο «ὑποδεεστέρα». Εκφορά β' όρου σύγκρισης.
- οὔσα** : κατηγορηματική συμπληρωματική μετοχή που αναφέρεται στο υποκείμενο του ρήματος της πρότασης «ή δέ» και συμπληρώνει το ρήμα «τυγχάνει».

Γ3.β.

- i. Είναι επιρρηματική υποθετική μετοχή που παίζει ρόλο επιρρηματικού προσδιορισμού της προϋπόθεσης στο ρήμα της πρότασης «ἄν εἴη». Έχει υποκείμενο το «τις», γι'αυτό είναι συνημμένη στο υποκείμενο του ρήματος.
- ii. Είναι λανθάνων υποθετικός λόγος.
Αναλύεται σε υποθετική πρόταση που εκφέρεται με εἰ + ευκτική:

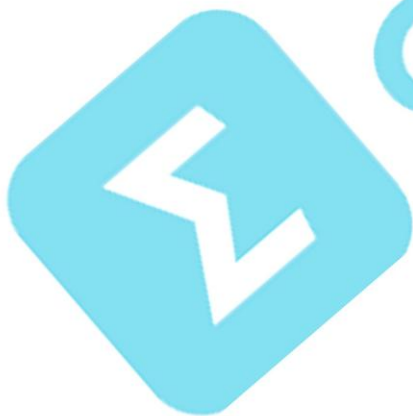
«εἴ τις κτήσαιο».

Έχει ως απόδοση το «**άν εἴη**» και σχηματίζει υποθετικό λόγο που δηλώνει «**την απλή σκέψη του λέγοντος**».

- iii.** Η υποθετική πρόταση που σχηματίζεται εκφέρεται με «**εἴ + ευκτική**», διότι έχει ως απόδοση τη δυνητική ευκτική «**άν εἴη**» που παραπέμπει στην απλή σκέψη του λέγοντος.

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Μ. Νίκα
Κ. Ιατρού
Ο. Μπουντάλα
Κ. Σταθόπουλος

σύγχρονο